

Pregledni naučni rad
Primljen: 10.12.2013.

UDK: 81:39(045)

KULTUROLOŠKI KONCEPT RATA U ETNOLINGVISTICI
CULTURAL CONCEPT OF WAR IN ETHNOLINGUISTICS

Amina Hadžibegić-Bicciato

Fakultet za upravu u Sarajevu
pridružena članica Univerziteta u Sarajevu
Patriotske lige 41
Sarajevo

Ključne riječi: *etnolingvistika, rat, zamjena, retorika, metafora*

Sažetak:

Rad tretira etnolingvistiku kao granu lingvističkih nauka i kulturološki koncept rata u anglosaksonskoj kulturi a za korpus uzima ugledne i relevantne medije tih zemalja iz protekle dekade kako bi se dokazalo koliko politika koristi jezik i tako manipuliše sviješću ljudi. Nejasno prikazivanje termina 'rat', njegovo širenje kao organizacionog koncepta političke retorike i kulture straha u toj dekadi može se smatrati momentom koji je definisao transformaciju američkog pogleda na svijet od strane neokonzervativnih mislilaca i političara. Rad pokušava pokazati da su pojmovi oblikovani u metaforama: metaforički putevi se otvaraju i ograničavaju pojam kojim razmišljamo i definišu način na koji doživljavamo rat i našu ulogu u njemu. Ukazuje i na termin zamjena koji je u stvari retorički trop i definiše se kao retorička strategija koja koristi metaforu da uvede istovremeni dvosmjerni semantički pomak.

Key words: *ethnolinguistics, war, switch, rhetoric, metaphor*

Summary:

This paper deals with the ethnolinguistics as a branch of linguistic sciences and also with the cultural concept of war found in the Anglosaxon society. It relies on the texts published in eminent media of those countries during the past decade in order to prove to which extent the politics uses the language and manipulates the minds of people that way. Ambiguous presentation of the term 'war', its spreading as if it were organisational concept of political rhetoric and dissemination of fear during the mentioned period may be taken as a moment that has defined a transformation of American view of the world representing in fact their neoconservatives strata of thinkers and politicians. The paper has tried to show that notions formed as metaphors open and define the way we think of any concept, the war included. It also mentions the switch used as a rhetoric strategy which then places a metaphor as a tool for introduction of a twoway simultaneous semantic step ahead.

Uvod

Ovo je rad o poetici jezika, o pogledima na svijet i kako preživljavamo avanturu jezika. Etika i politika se očito preklapaju, ali ništa više nego jezik i ideologija. Voditi druge kuda mi želimo je besmisleno, ako ne znamo gdje ih želimo odvesti. Uvjerenje da znanje, njegovo oplemenjivanje i razmjena među ljudima proizilaze iz upotrebe jezika i govora po Humboldtovu postavljaju smjernice velike avanture uma. Riječi pokreću mrežu asocijacija. Humboldt je vjerovao, a etnolingvistika nas uči, da što dalje ulazimo u strane poglede na svijet, toliko više uviđamo njihovu neobičnost, i sve više shvatamo naša vlastita pojmovna ograničenja. Ovo je pitanje odnosa između riječi. Lingvistički nihilisti će uvijek vidjeti mane i nedostatke u jeziku. Za etnolingvistiku, jezik, svaki jezik, i svaka riječ, utjelovljuje hrabru novu kreativnu avanturu u realnost. Glavna srž etnolingvističke studije je da nam jezik omogućuje da stvaramo značenja o svijetu i komuniciramo jedni s drugima smisleno. Rat postoji i uvijek je postojao.

Nejasno prikazivanje termina 'rat, njegovo širenje kao organizacionog koncepta političke retorike i kulture straha u prvoj dekadi dvadeset prvog stoljeća može se smatrati momentom koji je definisao transformaciju pogleda na svijet od strane neokonzervativnih mislilaca i političara.

Transformacija termina 'rat' je trebala da duboko utiče na pojam nacije, domovine, strukture društva i građanskih prava.

Ovaj rad ima za cilj da uradi četiri stvari. Prvo, da pokaže da su pojmovi oblikovani u metaforama: metaforički putevi se otvaraju i ograničavaju pojam kojim razmišljamo i definišu način na koji doživljavamo rat i našu ulogu u njemu. Drugo, da pokaže da se korištenje i tradicionalnih i novih metafora mora razmatrati u okviru onog što se naziva 'diskursivna strategija'. Biramo i manipuliramo metaforičkim prikazima da bi mogli predstaviti svoje ideje na određeni način, način na koji se promovira i konsoliduje naš stav. I svjesno i intuitivno time nastojimo postići naše ciljeve. Treće, da bismo pokazali da su veze između figurativnih upotreba rata, 'metaforičkih ratova' ponekad blisko povezane sa procesom prikazivanja stvarnih ratova. I četvrto, da bismo pokazali da postoji neobičan retorički trop koji je izgleda izbjegao klasifikaciju. Termin *zamjena (switch)* je definisan kao retorička strategija koja koristi metaforu da uvede istovremeni dvosmjerni semantički pomak. Dok se jedna stvar (u ovom slučaju rat) transformiše u drugu, druge stvari se transformišu u prethodni element (rat).

Pojam etnolingvistike i koncept 'rata'

Za Sapira je jezik „vodič za spoznavanje društvene stvarnosti“ i snažno utječe na naš odnos prema društvenim pitanjima i pojavama – ljudsko biće ne živi samo u objektivnom svijetu i svijetu društvenoga djelovanja, nego je u velikoj mjeri podložno utjecaju konkretnoga jezika kao sredstva za izražavanje u danome društvu; on je, dakle, položio temelje etnolingvistici.¹ Od 1980-tih neki su lingvisti pozornost počeli osobito usmjeravati na veze između jezika i etničkog zaleđa te uticaja koji jezici imaju jedan na drugoga. Dalje, lingviste zanima do koje mjere koji jezik ili varijetet služi kao osobna karta određene etničke skupine, Sve u svemu, proučavanje jezika i etničnosti još je uvijek u povojima i ovo se proučavanje jezika i etničnosti naziva etnolingvistika. Osim toga, jezik je i sredstvo političke borbe i može se upotrijebiti kao instrument političkog pritiska. U tim slučajevima najočitije se jezik koristi kao sredstvo potvrđivanja pravomoćnosti pojedine društvene skupine, političkog entiteta ili ideologije i njenih koncepta.²

¹ Bernardi idr., 'Uvod u lingvistiku', Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 124.

² Robert, Trask, 'Temeljni lingvistički pojmovi', Školska knjiga, Zagreb, 2005., str. 153-156.

Stoga, opravdano se nameće pitanje u kojim pravcima bi išlo etnolingvističko istraživanje pojma 'rat'? Pitanja koja se logički nameću su sljedeća: da li indoevropski jezici pokazuju trendove konvergencije ili divergencije u konceptualizaciji u terminima koje koriste da prevedu pojam 'rat'; šta nas etimologija može naučiti o raznim terminima koji se koriste da se prevede pojam 'rata'; da li je ovaj pojam rodno određen; i kako se ovaj ključni kulturološki pojam konstruiše u metafore? Ova pitanja bi trebalo da poluču daljnja razmišljanja i rigorozna empirijska istraživanja.

Ovaj rad je pokušaj analize diskursa i teorije metafore u cilju rasvjetljavanja ratne propagande. Vrijedi se zaustaviti na onome preko čega prelazimo u etnolingvističkom projektu u kontekstu načina na koji neokonzervativni diskurs nastoji da iskoristi i preoblikuje taj pogled na svijet. Iskreno se nadam da će etnolingvistički značaj ove analize biti u tome da omogući čitaocima da vide koliko su analiza diskursa i teorija metafore korisne za ispitivanje pogleda na svijet govornika engleskog jezika, a veliki broj jednako interesantnih etnolingvističkih projekata bi mogli dati vrijedan doprinos našem razumijevanju pojma 'rat' i kulturnih i lingvističkih dimenzija tog pojma u drugim jezicima. Važno je, prije svega, prepoznati granice kulturološki situirane i lingvistički oblikovane konceptualizacije termina 'rat' od strane govornika engleskog jezika.

Što se samog izraza tiče, čini se da 'rat' u engleskoj mašti nije rodno određen, a ratni pjesnici Prvog i Drugog svjetskog rata nisu personificirali rat ni kao muško niti kao žensko, jer se, na primjer, smrt personificirala kao smrt u obliku kostura koji drži kosu u engleskom, a *La Mort* je personificirana kao zavodljiva žena u francuskoj poeziji romantizma i postromantizma. Kako ulazimo u bilo koji pogled na svijet, jezik se otkriva kao složeno i fleksibilno sredstvo izražavanja. Mitologija i simbolizam će se suprostaviti savremenoj upotrebi, a pojedinci će naći mnogo slobode za istraživanje inovativnih strategija zamišljenih da savladaju i sruše postojeće simboličke paradigme.

Etimologija nas uči da, s obzirom na njihov izgovor, španski, francuski i engleski oblici se izvode iz istog indoevropskog korjena *wers*-što znači 'izmješati', 'zabuniti'. Interesantno je da iako se 'war' izvodi iz starogermanske riječi (*werra*), dolazi do nas preko starog sjevernofrancuskog izraza *werre*, što znači, poput svog starogermanskog korjena 'war' (*rat*). Naš izraz

‘guerrilla’ se izvodi iz španskog izraza *guerra*. Ali su oba izvedena iz istog starogremanskog korjena.³ Čitanje klasičnih rasprava o ratu na svakom od jezika koje proučavamo će naravno otvoriti nove aspekte tog pojma.

Slična etnocentrička reakcija se zapaža u načinu na koji se *jihad* proširio u engleskom za vrijeme Bushove administracije. Značenje ovog izraza se popularno shvata kao ‘sveti rat’. Pretraživanje na internetu pruža mnogo dokaza da je anglo američki pogled na svijet (ili barem neokonzervativni pogled na svijet) proširio ovaj pojam na cijeli svijet. Francuzi, Njemci i Česi svi zasigurno daju primjere takve upotrebe.

Pokušalo se u nekoliko navrata rasvijetliti ovu semantičku zabunu. Ali kako ćemo vidjeti u studiji engleske propagande, ideologije se razvijaju na zabuni, a destabilizacija koherentnih značenja čini dio implicitne strategije javnog osuđivanja i demoniziranja.

Da su etnolingvisti političari ili političari etnolingvisti, možda bi ove riječi i bezbroj drugih govora imale više uticaja na tok događaja.

Skriveno lice rata sve više izlazi na svjetlo dana. Javno mnijenje se sada suočava sa takvim istinama. Ali kako su se ratovi uošte opravdavali? Naravno, korištenjem argumenata. Ali retorika se ne može jednostavno svesti na vještinu prezentiranja argumenata. Pojam rata i mjesto koje zauzima u našoj mašti i u engleskom leksikonu je transformiran. ‘*Rat za srca i duše*’ se odnosi na poznati metaforički izraz-često korišten tokom Hladnog rata-izraz kojeg lako razumijemo svi mi u smislu temeljne metaforičke jednadžbe: Politika-je-rat.

Doprinos etnolingvistici daje i termin teorija propagande ako se hoćemo baviti raspoznavanjem ključnog momenta u transformaciji ‘anglo-pogleda na svijet’, pogleda koji će neizbježno biti izvezen u druge jezike prevođenjem medija koji prikazuju rat.

Razni mediji zapadnog svijeta su prikazivali rat u Iraku tako što su pružali podršku interesima njihove zemlje ili vlade, ili jednostavno da ubijede

³ Calvert, Watkins, « *The American Dictionary of Indo-European Roots* », Houghton Mifflin, Boston, 2000, str.100.

čitaoce i gledaoce u njihove unaprijed smišljene ideje o sukobu. Kao gledaoci, često smo na udaru čudnih (naizgled nespretnih) predrasuda stranih medija u njihovom pokušaju da 'manipulišu' svojom publikom. S druge strane, često smo, naravno, obično manje osjetljivi na to kako mediji kojima smo redovno izloženi manipuliraju nama, naglašavanjem određenih aspekata sukoba ostavljajući druge u sjeni, ili nas vode kroz emotivne opise događaja koje nam svakodnevno prezentiraju.

Suprostavljanje argumentima čini dio retorike, ali retorika ne objašnjava emotivnu moć argumenta i ne sprječava da nas proguta logika argumenata u koju se upuštamo. Tokom cijele prve dekade dvadeset prvog stoljeća, francuski političari su kritikovali i odbacivali mjere američke vanjske politike. Ali sama činjenica da su tvrdili da 'se ovako ne vodi rat protiv terorizma', otkriva vrlo dobro koliko ih je progutala retorika straha i 'rata protiv terorizma'. O ovom smislu, čak i suprostavljanjem Bushu, oni su saglasno prihvatili uslove u svijetu koje je on izvezio.

Francuska kritika Sjedinjenih Država je situirana. To je diskurs nacije, diskurs vladajuće elite i to je diskurs koji miješa slobodoumni moralizam i strategije smišljene da zaštite francuske poslovne interese. Takav diskurs mora sam po sebi biti kritikovan iz etnolingvističke perspektive. Razumijevanje strategija retorike i diskursa koje su transformisale naše poimanje rata, a koje su konsolidovale neokonzervativni pogled na svijet zahtijeva ocjenu u čisto teoretskom smislu te riječi. Složen niz retoričkih strategija se usmjeravao ka njegovoj transformaciji. Najprije se moramo upitati šta podrazumijevamo pod propagandom.

Šta je propaganda?

Ideja propagande podrazumijeva izokretanje 'stvarnih' ili 'čistih' značenja riječi i pojmova. Kako navodi Orwell:

Politički jezik-i sa određenim varijacijama to važi za sve političke partije, od konzervativaca do anarhista-je osmišljen tako da laži zvuče istinito a ubistvo poštovanja vrijedno i da bi se dao dojam čvrstine čistom vjetru.⁴

⁴ George,Orwel, „Collected Essays, Journalism and Letters vol.III“, Camelot, London,1968, str.139.

Dehumaniziranje naših neprijatelja, njihovo lišavanje svega onog što ih čini ljudima koji misle, i osjećaju i dišu u prostoru i vremenu čini se nije ništa novo. Na osnovu prikaza medija, čini se da osjećamo duboku naklonost prema proizvodnji i recikliranju smiješnih stereotipa.

Još u sedamnaestom stoljeću Thomas Hobbes, engleski filozof je dobro poznao načine na koje različite frakcije izokreću riječi. I možda je upravo zbog toga mnogo sumnjao u metaforu, koja je za njega bila izvratanje predodređenog značenja riječi.⁵

U ratu, kako ga je Orwell⁶ prikazao u svom romanu *1984*, propaganda izokreće značenje. U njegovom fiktivnom, totalitarnom režimu, Ministarstvo istine nosi tri slogana:

RAT JE MIR
SLOBODA JE ROPSTVO
NEZNANJE JE SNAGA

U Orwellovom romanu, stalni rat je bio važno sredstvo kojim je partija održavala red u društvu u kojem je Ministarstvo istine, kako se moglo i predvidjeti, širilo laži propagandne mašine a Ministarstvo mira se bavilo ratom. On je, također, sumnjao u metaforu. Rekao je da treba zabraniti pisanje tih otrcanih metafora svima koji poštuju engleski jezik i koji žele da ga čuvaju od propadanja.⁷

Hobbes, u svom dijelu, se pridružuje dugačkoj filozofskoj tradiciji koja osuđuje veleprodaju metafore kao dijela retorike, igre jezika, koja nam, kako on tvrdi, odvraća pažnju od 'stvarnog', 'konkretnog', 'čistog' značenja riječi. Orwell je nasuprot tome, izdvajao te ponavljane političke izraze koje političari i novinari koriste; izrazi koje mi sami nesvjesno usvajamo i dozvoljavamo im da uđu u obični govor. Takav jezik, tvrdi on, 'se sastoji sve manje i manje od 'riječi' koje se biraju radi njihovog značenja, a sve više i više od 'frazu' koje su spojene kao dijelovi montiranog kokošinjca'.⁸

⁵ Thomas, Hobbes, „*Leviathan*“, Penguin, London, 1985, str.102.

⁶ George, Orwell, „*1984*“, Secker and Warburg, London, 1949, str.7.

⁷ George, Orwell, „*Collected Essays...*“, Camelot, London, 1986, str.139

⁸ *Ibid.*

Čim uđemo u konceptualizaciju, zapetljamo se u metafore. Rat nije jedinstven pojam u ovom smislu, a nije ni istina.

Šta je rat?

Premda moramo da orijentaciono povučemo liniju između doslovnog i figurativnog jezika, mislim da bi mogli definisati rat u njegovom najdoslovnijem, osnovnom značenju kao:

Nasilna borba između dvije ili više država, naroda ili velikih grupa muškaraca ili žena u dužem vremenskom periodu, u kojem je cilj strana umiješanih u rat da savladaju ili unište drugu stranu ili strane ili da ih protjeraju sa određene teritorije.

U uglednim američkim časopisima se u protekloj deceniji moglo identifikovati trinaest pojmovnih metafora od koji je deset tradicionalnih pojmovnih metafora: rat je odbrana, prihvatanje izazova, paljenje vatre, sredstvo, puštanje divlje zvijeri, film, hirurška operacija, pogubljenje, igra i rješavanje problema.

Savršeno je jasno da su sve ove metaforičke jednadžbe omogućile medijima da ratu pruže pozitivan zamah. Akcija, intervencija, objavljivanje rata je postalo moralni imperativ koji bi odbile da priznaju samo neodgovorne države.

Nove pojmovne metafore za rat su da je rat dolazak na odredište, roba i borba protiv kriminala.

Prikazati pobjedu kao krajnji cilj, odredište, bi bio konvencionalan prikaz. Ali ovdje imamo nešto drugo: u pripremi za ovaj rat, odredište je postalo sama objava rata. Rat, umjesto da bude prikazan kao pakao kroz koji se mora proći, je postao kraj kojem trebamo težiti. Rat je postao rješenje.

Ipak, zanimljivo je da pojmovna metafora na kojoj se bazira, Rat-je-borba-protiv kriminala, je direktno ušla u mentalne sklopove ljudi u Francuskoj pošto je fraza 'rat protiv terorizma' direktno prevedena kao *la guerre contre*

le terrorisme na francuski. Druge kulture su na sličan način bile pod uticajem ovog ključnog momenta u transformaciji 'engleskog pogleda na svijet'. Koje se etnolingvističke lekcije mogu naučiti iz ovog stanja stvari? Svakako, da engleski pogled na svijet ima granice, i da se te granice konstantno pomjeraju, redefinišu i ponovo osmišljavaju kako taj pogled na svijet osjeća težnje zainteresiranih strana koje nastoje da preurede svijet kako ga one vide i u skladu sa njihovim interesima. Ali ta kritika mora izići iz okvira preispitivanja argumenata i interesa, i mora se duboko uronuti u strategije koje formiraju pitanja i definišu pojmove, duboko u pojmovne metafore i ekstenzije koje ih podržavaju i koje se logički granaju iz njih, kada se uspostavi metaforička veza.

Nove pojmovne metafore ratovanja su da je to nastojanje da se iskorijeni terorizam; kulturološka konkurencija; pacifizam; ekonomskomplaniranje; konsolidacija Evropske Unije; uspostavljanje mira; i uništavanje prirodne sredine.

Zamjena

Ovi navodi omogućili su predočavanje značajne količine dokaza koji potvrđuju tvrdnju da dok se jedna stvar (rat) transformiše u drugu, i druge stvari se transformišu u pojam koji se transformiše. Ovoj neobičnoj formi metaforičke interpretacije je dobila ime - *the switch* (zamjena).

Trebamo biti oprezni i ne dozvoliti da nas zavede zapanjujuća priroda novih metafora dajući lažni utisak ili neuravnotežen prikaz funkcionisanja političke retorike. Iako se u početku mislilo da je zamjena potpuno pomjerila značenje termina 'rat', ona je samo doprinijela da se njegova definicija zamagli. Štaviše, umjesto da bude jedina i primarna retorička strategija koja se koristi da se promovira rat, zamjena se pokazala kao jedno od nekoliko sredstava koje su profunkcionisale.

Zamjena omogućava da značenja uplove u nove domene, i time skraćuju dimenzije realnosti koje propagandisti žele da sakriju. Odlična je za širenje sivih područja nedoumice, i zamagljivanje obrisa pojmova i veza koje oni čine sa drugim pojmovima, te je dobro osposobljena za širenje sjenke neokonzervativnog pogleda na svijet.

Bijeg od neokonzervativnog pogleda na svijet neće biti lak, ali to je poduhvat sa kojim se danas suočavaju državljani Amerike, i to je poduhvat u koji se moramo uključiti i mi u drugim zemljama, u drugim lingvističkim zajednicama.

Riječi, pojmovi, strahovi i odlučni optimizam i nepokolebljiva vjera u američku sposobnost kao nacije da čini dobro u svijetu, su upravo uvjerenja. Po ovom pogledu na svijet, bezbjednost SAD se stapa i uključuje bezbjednost svijeta. Ulazimo u u totalitarni pogled na svijet: SAD predstavlja centar i suštinu svijeta kao cjeline, i svi koji se suprotstave tom centru, suprotstavljaju se svijetu kao cjelini. Ovdje postaje logično da diskurs o ratu treba da nestane, pošto paradigme ratovanja uzimaju kao polaznu tačku postojanje binarnih snaga, suprotstavljenih armija.

Lingvističko istraživanje potvrđuje da se retorika rata-protiv-terorizma iskorjenjuje. Međutim, diskurs Rat-protiv-terorizma još uvijek nije pokopan. Ta retorika se preselila iz oblasti političkog diskursa u okrilje američke mašte. U 2010. godini, Rat-protiv-terorizma je još uvijek animirao diskurs u *Fox News*, *NBC*, *CSM*, *Newsweek-u* i *The Washington Postu*.

U stvari pravi test uporišta nekog termina u riječniku je njegova sposobnost da se kreativno koristi i stavlja u nove kontekste.

Odbijanje da se prihvati da postoji drugačiji pogled na svijet, da nas kultura i jezik, i politički interesi razdvajaju i dijele propovjedaju diskurs jedinstva. Ostaje upitno da li će takvi argumenti o ljubavi, uz podršku vojne sile, svijet učiniti sigurnijim.

ZAKLJUČAK

Lekcije koje etnolingvistika treba naučiti iz političkog diskursa s druge strane su četiri. Kao prvo, cijeli jezik je politički, u poređenju kultura ne možemo pobjeći od te činjenice. Drugo, pogledi na svijet postoje u okviru pogleda na svijet, i često su u sukobu jedan protiv drugog. Treće, suprotstavljanje pogledu na svijet nužno nam ne omogućava da ga izbjegnemo. Četvrto, pogledi na svijet se šire iz dominantnih jezika, i ne možemo jednostavno da se suprotstavimo njihovom uticaju. Moramo ispitivati same načine na koje jezik sklapa metaforičke i doslovne okvire razmišljanja, i moramo nastojati da raščlanimo dvosmislenost, nejasnoću i semantičko zamagljivanje što je slučaj sa bezbroj riječi: da one znače mnoge stvari. Prihvatajući polisemiju kao lingvističku činjenicu, trebamo, međutim, biti oprezni u vezi sa načinima kako nove politike razvlače polisemiju u novim pravcima.

Ono što je Orwell javno osuđivao u metafori je nesvjesno usvajanje 'teških' metaforičkih fraza: 'rat protiv terorizma', 'obezbjedenje područja' 'pružanje ruke' su sve fraze koje nas pozivaju da razmišljamo u ideološki konstruisanim okvirima razmišljanja. One pripadaju neokonzervativnom pogledu na svijet koji polazi od stajališta da je posao SAD da dovede demokraciju i slobodu u svijet. Kako Čomski napominje:

Nedugo prije predsjedničke kampanje 2008. godine podrazumijevalo se da će rat u Iraku biti centralno pitanje, kao što je bio slučaj na izborima polovinom mandata 2006. godine. Ali je ono praktički nestalo, što je izayvalo čuđenje. Čuđenju uopšte nije bilo mjesta.⁹

Etnolingvistikom nas uči da su pogledi na svijet usađeni u riječi i fraze, u obrasce razmišljanja i u pojmovne metafore. Na drugom nivou, jezik, kolektivna upotreba jezika onako kako oblikuje pogled na svijet koji dijelimo sa drugim govornicima, navodi nas na tokove misli koji su politički i filozofski pozicionirani. A lekcija koju nas etnolingvistika mora naučiti je da se sloboda koju govor otvara svijesti nalazi u jeziku: u okviru konkretnog jezika kojem pripadamo. Upravo u jeziku potvrđujemo svoj identitet, kao subjekti koji žive u lingvističkoj zajednici.

⁹ Čomski, 2010/2010, 121

LITERATURA

1. Bartminski, Jerzy, „Aspects of Cognitive Ethnolinguistics“, Equinox, London, 2009.
2. Bernardi idr., „Uvod u lingvistiku“, Školska knjiga, Zagreb, 2007.
3. Bugarski, Ranko, „Nova lica jezika“, Biblioteka XX vek, Beograd, 2009.
4. Chomsky, Noam, „Hopes and Prospects“, Haymarket Books, Chicago, 2010.
5. Fought, Carmen, „Language and Ethnicity“, Cambridge University Press, 2006.
6. Ivić, Milka, „Jezik o nama“, Biblioteka XX vek, Beograd, 2006.
7. Ivić, Milka, „Lingvistički ogledi“, Biblioteka XX vek, Beograd, 2008.
8. Klikovac, Duška, „Jezik i moć“, Biblioteka XX vek, Beograd, 2008.
9. Orwell, George, „1984“, Secker and Warburg, London, 1949.
10. Thomas, Hobbes, „Leviathan“, Penguin, London, 1985.
11. Trask, Robert, „Temeljni lingvistički pojmovi“, Školska knjiga, Zagreb, 2005.
12. Watkins, Calvert, „The American Heritage Dictionary of Indo-European Roots“, Houghton Mifflin, Boston, 2000.